

ut salva maneat satisfactionis Christi necessitas. — Quod si ostendatur in systemate catholicorum et fidem requiri, et excludi meritum in justificatione; tum concedatur protestantibus non dari meritum relate ad vitam aeternam eo sensu, ut jure stricto eam a Deo exigere possimus, quin necessaria sit liberalis Dei acceptatio; atque si mitius explicent justificationis certitudinem protestantes, apparebit, paucas remanere difficultates, quas ad logomachiam reducere licebit; apparebit, quam vere dicat *Bossuet* o) plura hujus doctrinae capita sinistre potius intellecta fuisse, quam ut vera in iis componendis fuerit difficultas.

Quid hac in re praestiterint protestantes recentiores ut clarius pateat, eorum systemata addamus necesse est, ut collatis hisce cum doctrina catholica dijudicare possimus, num adhuc differant protestantes a catholicis in doctrina de justificatione.

S E C T I O III. SYSTEMATA RECENTIORUM.

§. I.

Systema Moshemii.

Initium faciat *Moshemius* a) ipsis protestantibus commendatissimus, qui caeteroquin systematis antiquioris

o) *Histoire des variat. T. I. L. III. nro. 18.* „qu'il y plus de mal entendu, que de veritable difficulte dans cette dispute.”

a) *Elementa theologiae dogmaticae. Norimbergae et Altorf. 17781. edit. III.*

quioris valde tenax, ad catholicorum doctrinam proprius tamen accedit. — Naturam justificationis instar actus judicialis, modo a protestantibus recepto proponit. Vox *justus* inquit, duplicem habet significatum 1) *justus* dicitur homo, qui legi satisfacit. 2) *Justus* nominatur, qui alioquin *sanctus* appellatur. Sanctus autem homo est, qui firmum propositum habet legi obediendi. Ex differentia harum significatio- num repetendum ducit diversum justificationem expli- candi modum. Posteriores admittunt catholici; priorem *Moshemius* et protestantes. Justificatio, inquit *Moshemius*, tum respectu Dei considerari potest, tum Respectu hominis. Respectu Dei, licet proprie simplex et unus sit actus, eam dividi posse ait 1) in imputationem meritorum Christi 2) in absolutionem a culpa et poena 3) in attributionem juris ad gra- tiam et gloriam. — Ex parte hominis has justifica- tionis exigit condiciones „postulat, inquit, Deus, qui participes fieri volunt beneficiorum foederis gra- tiae 1) ut converti se ad Deum sinant, seu ut poe- nitentiam agant 2) ut Jesum Christum fide ample- ctantur, 3) ut per fidem se renoveant et per sancti- moniam bonorum operum interiorum suam mutatio- nem demonstrant.” Initio animadvertit plurimos theologos protestantes nonnisi unam requirere salu- tis conditionem, fidem scilicet in Christum, a quibus ii discedunt, qui plures statuunt condiciones, inter quos numerandus est ipse *Moshemius*; negat tamen hos in re a se invicem discedere, sed solum in modo loquendi. „Solent theologo plurimi, inquit, unam tantum foederis gratiae conditionem assumere, fidem nempe in Jesum Christum. Recte illi dicunt sacram scripturam fidem unum salutis medium commemorare et Jesus Christus ipse dicit unam tantum salutis con- ditionem

ditionem esse, si eum, qui crediderit, salvum pronuntiat. Ab hac dicendi ratione paululum discessimus, ponendo scilicet tres salutis conditiones, conversionem, fidem, renovationem seu sanctimoniam.”

— Vocem *conversionis* diverso sensu accipi docet *Moshemius*; strictiore sensu, quo ab eo sumitur, significat mutationes, quae nos aptos reddunt ad remissionem peccatorum obtinendam, quae justificationem praecedunt. Hoc sensu complectitur illuminationem intellectus atque voluntatis motionem. Mutationes, quae per hanc illuminationem et regenerationem in anima hominis producuntur, uno vocabulo juxta *Moshemium*, poenitentia appellantur. Poenitentiae has assignat partes 1) in intellectu notitiam peccati 2) in voluntate contritionem, ex qua oritur terror, pudor, metus, aliique motus.

Altera salutis conditio est fides, quae in S. S. nobis commendatur tanquam unicum salutis impetrandae medium. — Fidem justificantem modo protestantibus consueto admittit fidem specialem, qua quilibet homo credit se quoque a Christo redemptum esse ac jus habere ad vitam aeternam, atque sic merita Christi apprehendit. Hanc acceptationem protestantes ideo necessariam esse autumant, eo quod in omnibus judiciis, dum quis aliena solutione absolvendus est, requiritur acceptatio, quae si deest, absolvendus sub reatu solvendi manet. Hinc cum tanquam actum judiciale justificationem proponant, necesse quoque esse ducunt, ut acquiescamus in satisfactione Christi ejusque meritum acceptemus.

Tertia demum conditio, quam Deus a justificandis exigit, consistit in renovatione seu sanctificatione,

tione, per quam anima nostra Deo et cultui ejus traditur, estque continuata conversio. — Inquirit dein *Moshemius* in quaestionem hanc: an sola fides exclusis operibus justificet. De hac propositione ait: „Duae ecclesia nostra determinationes addit. Primam *Lutherus* addidit: *sola fides* justificat. Alteram determinationem recentiores addiderunt: *fides viva* justificat, prior determinatio opposita est pontificiis: posterior iis, qui credunt per fidem vanam et humanam nos servari posse.” — Hanc determinationem non a *Luthero* in S. S. intrusam esse inquit, ut credunt catholici, sed licet formaliter in ea non inveniatur, quoad sensum tamen in ea contineri. — Altera determinatio, ut testatur *Moshemius*, ideo addita est, ne hac ratione in hominum animis alatur securitas bonorumque operum studium saltem minuat. Unde requirit fidem, quae vim habet operandi „illa fides Deum commovere potest, ut nos propter meritum Christi justificet, quae virtute praedita est et nos mutandi, firmumque propositum producendi bene agendi.” Hanc fidem vivam requiri *Jacobi* testimonio comprobatur, qui fidem sine operibus mortuam appellat in illa ipsa epistola, quam olim tantum cum audacia *Lutherus* ex canone expunxerat,

Longo tempore in ecclesia protestantium quaestio: utrum bona opera in actu justificationis praesentia esse debeant nec ne, in utramque partem disputata fuit, aliis id affirmantibus, negantibus aliis ne operibus influxus tribuatur in actum justificationis. Hanc litem stabilita operis boni notione composito facilem dicit *Moshemius*. „Omnis controversia, inquit, pendet ex definitione boni operis: actus justificationis momentaneus est. In momento justificationis non posse

posse bona opera externa adesse clarissimum est, et qui secus sentiunt, bonum opus aliter definiunt. Per opus bonum intelligunt interiores animi sanctos motus bonasque ac pias cogitationes. Nemo negat pios motus antecedere justificationem et adesse in actu justificationis. Homo, dum justificatur, sancte cogitat et voluntatem pie commovet. Concedi ergo potest bona opera esse praesentia in actu justificationis; sed illa non juvant ad justificandum.”

De bonorum operum justificationem subsequen-
tium necessitate, inquit *Moshemius*, a reformatione
usque ad nostra tempora disputatum est. Initio qui-
dem inter *Lutherum* et catholicos, cujus duriores
sententias a *Melanchtone* correctas fuisse testatur;
dein et inter ipsos protestantes. *Melanchton* enim
ne offerentur pontificiis scandala, commode, atque
sine ullo veritatis detrimento dici posse arbitrabatur
bona opera ad salutem esse necessaria. Hanc senten-
tiam secuti sunt *Melanchtonis* fautores; contrariam
vero tuebantur *Flacciani*. Hac ratione per CC annos
de operum necessitate lites agitatae esse testatur *Mos-
hemius*, qui adductis pluribus ad opus bonum requi-
sitis, bona opera ad salutem necessaria dici posse ne-
gat. Recentiorum nonnullos, inter quos nominat
Leibnizium in theodicaea ad catholicorum sententiam
transiisse dicit. Hisce praemissis, quid de bonorum
operum necessitate sentiat ita exponit: sensu stricto
inquit, nullo modo dici posse bona opera ad salutem
esse necessaria. Atque licet sententia contraria quod-
ammodo explicari possit ut veritatem non violet, pru-
denti tamen theologo prorsus propter ambiguitatem
ea abstinendum esse, atque potius statuendum cum
ecclesia protestantium bona opera esse quidem neces-
saria,

faria, sed non ut medium ad salutem, sed solum ob necessitatem consequentis et ex necessitate praecepti; quia et vi praecepti divini ad ea obligamur, et quod justificationis et renovationis necessaria sunt sequela. Sunt igitur conditiones tantum sub quibus vita aeterna obtinetur.

Meritum bonorum operum omne negat. „Bona opera nil mereri possunt apud Deum neque de jure, neque ex lege aequitatis.” Haec sententia ex definitione meriti quam statuit ac conditionibus quas requirit, necessario sequitur. Eas huc addere liceat, quod protestantibus hactenus communes fuerint. „Mereri est viribus suis sibi jus ad praemia acquirere, nam qui alienis viribus agit, is sibi non potest jus comparare ad praemia.” *Altera* conditio est, ut is, qui mereri vult, ad actiones, quas facit, non sit obligatus. *Tertia*, qui mereri vult, is totum legem, non vero partem tantum implere debet. *Quarta* demum conditio: quicumque mereri vult, is utilitatem domino suo afferre debet. — Duras has conditiones si ad meritum requisieris, utique meritum operum omne negandum est. Mitiore sensu vocem meriti sumunt catholici, non ea, ut jus perfectum acquiramus ad praemia et remunerationem; sed ea ratione, ut meritum Dei aequitate et veracitate nitatur.

§. II.

Systema Doederleinii.

Inter protestantes scriptis clarus est *Doederleinius b)*, in cujus doctrinam inquiramus necesse est, atque

b) *Institutio theologi Christiani. Norimbergae et Altorfi 1784. p. posterior.*

atque in quibusnam capitibus antiquiori doctrinae inhaereat, aut in quibus mitiora sequatur, indagandum. — Modo forensi justificationem explicat eamque ad solam poenarum peccati remissionem restringit. Justificationem in S. S. tum pro externa, tum pro interna accipi concedit quidem, usum vero hujus vocis pro externa justificatione frequentiore longe ac certiore esse, praecipue in V. T. libris, ubi fere semper iudex dicitur, qui alterum poenis liberat, atque ut iustum tractat. Haec si ad Deum transferantur, tum hominem iustificare dicendus est, non cum ob innocentiam ipsum absolvit; sed ut innocentem tractat impunemque dimittit. Addit et hanc rationem cur sola poenarum remissione absolvatur iustificatio c), „praeterea, inquit, me arbitro, res ipsa repugnat, quominus culpa eximi possit peccator. Quis ferat in Deo sive errorem sive iniustitiam, ut culpa vacare iudicet eum, qui graviter aberravit et conscium sceleris sui hominem purum a scelere statuatur? Etenim culpa oritur ab actione hominis libera: quasi confecta est, vel sic, ut non commissa sit, vel ut non libere, culpa abest; sin vere commissa, ne Deus quidem reum culpa potest exsolvere.”

De fide loquens communem retinet definitionem, fiduciam scilicet statuens, seu fidem specialem. Fiducia illa ad haec tria redit: 1) ut intelligamus promitti felicitatem insignem a Deo, 2) ut eas ad nos quoque referamus et nobis quoque eas datas esse credamus, 3) ut vim illarum ad sensus pios adducamus. Huic itaque fidei adversatur tum *levitas*, quae haec bene-

c) L. II. P. II. obs. II. p. 328.

beneficia negligit, tum vana *humilitas*, quae se utpote indignam, a fructu benignitatis divinae excludit. Adversus hunc sive contemptum, sive timorem et desperationem munitur animus hac fiducia modo descripta. Hanc primariam et summe necessariam fidei partem censet *Doederleinius*, idque probat ex anallogia fidei *Abrahami* cum fide nostra. — Applicationem hanc seu apprehensionem necessariam esse docet, eodem, ac *Moshemius*, fundamento nixus d). „Non potest dari beneficium, inquit, nisi accipiatur, nec obtrudi invito, qui sive per arrogantiam, sive per contemptum liberalia munia respuit et abjicit — — — sed illam violentiam et tyrannidem benignitatis, quae nolentes cogat ad salutem accipiendam, nec fert humana natura libera et a coactione aliena, nec etiam sapientia et sanctitas numinis. Etenim animus, qui aut contemptim judicat de his beneficiis, aut dubitanter de voluntate divina, aut impie de institutis divinis, gravissimam ipsi numini injuriam infert, et vel propter hanc temeritatem indignus, vel per se incapax est fruendis bonis oblati, sed quae accipere recusat.”

Hanc fidem justificam appellat *Doederleinius*, eandem vero ut justificet, non otiosam et mortuam esse debere, sed vivam quae cum conversione morali conjuncta sit. Improbatur antiquorum protestantium doctrinam, qui separantes legem ab evangelio, docebant promissionem esse evangelii, amorem autem, voluntatem Deo obediendi et se Deo consecrandi esse legis. Observat *Doederleinius* licet Apostoli legem ab evangelio

d) l. c. *Obs. II*, p. 522.

ho fecernant, eos solum discrimen inter legem Mo-
saicam et disciplinam christianam innuere, non vero
ut dividant leges disciplinae christianae a promissioni-
bus ejusdem e). „Prima cautio, inquit, adversus
eos necessaria est, qui truncatum et mutilum Christum
tenent et cupide promissiones arripiunt solatii plenas,
ut turbas conscientiae componant, leges autem mo-
lestas et carni suae parum gratas ne attingunt quidem.
Aut totus Christus assumendus est, aut nullus. Tu
in promissionibus subsistis; speras peccatorum veniam
ab eo partam; laudas et probas clementissimum Dei
institutum, quo et saluti et tranquillitati tuae con-
sultum fuit; pie satis: at solatiis praevenire tristitiam
et dolorem peccati; medicinam capere, dum in cor-
pus tuum vitiis saevias; a morte Christi justificatio-
nem petere, sed in hujus mortis societatem mortifi-
cato peccato nolle venire, eundemque, cujus favore
et tutela opus est adversus poenas divinas metumque
justum animo, institutis, factis, a se repellere, id
nefas, id absurdum, id impium est.” — Ipse po-
tius inquit f), „quis integram fidem statuatur, quae
non totum Christum, et omnia bona ab eo compa-
rata apprehendit, sed mutilatum nobilissimis parti-
bus? — — — quid denique plura proferamus, ut
cum fiducia sociari contendamus studium ipsi placen-
di, atque virtutis et obedientiae integritatem; cum
ab ipso hoc auctore sanctissimo admoneamur, spem
omnem in Christo positam vanissimam et fallacem,
nisi quis praeceptis ejus morem gerat.” — In con-
firmationem notissimum *Jacobi* locum adducit, atque
subjun-

e) l. II. p. II. §. 322. obs. I.

f) l. c. §. 319. p. 525.

subjungit g) „patet quam absurdum et temerarium sit a fide virtutis studium avellere, vel illam integram et vitalem dicere, ubi solitaria fuerit et otiosa. Hanc doctrinam pietatis commendatricem tantum abest ut *Paulus* convellat, ut potius mira concordia stabiliat.” Atque candide fatetur inclementius *Jacobum* a *Luthero* tractatum esse, tollitque hac ratione apparentem inter *Paulum* et *Jacobum* contradictionem, quod utrumque de fide viva loqui statuatur. „In hac interpretationis facilitate non est opus moleste sedulis theologorum studiis ac subtilitatibus, quae ut componat utrumque apostolum diversas *fidei* et vocabuli *justificare* significationes confingunt; nec desperatione, quae *Jacobi* librum refecat e canone, ne integra *Pauli* doctrina corrumpatur, aut concedatur aliquid romanis operum, nempe externorum et arbitrariorum fautoribus: in quo *Lutherum* peccasse haud diffitemur.”

Notus est protestantium antiquorum metus, quod si cum fide opera jungenda sint, incertam reddi justificationem, honorem Christi debitum in opera nostra transferri; unde tanta cum cautione a fide arcebant opera. — Hoc studium placendi Deo, atque legibus evangelii obediendi optime cum fide sociari posse ostendit *Doederleinius*. „Neque nos, inquit, qui in fide ipsa inesse dicimus voluntatem firmam obediendi et se suaque omnia Deo consecrantem, fidem inter legem et evangelium male dividimus, vel fidem efficimus legis, non evangelii, non Christi sed philosophorum, non gratiae sed naturae — — — nec enim

tollitur fiducia in Christum et promissionis per eum stabilitae certa expectatio, sed commendatur ac servatur: nec obedientia cum fide promissionum confunditur, sed sociatur; nec a bonis operibus salutis spes repetitur.” — Cum fide itaque conjunctam esse debere virtutis studium docet *Doederleinius* atque in locum motuum vitiosorum sensus meliores ac pietatis studia sequi debere probat pluribus S. S. textibus. Hanc mutationem resipiscentiam, conversionem moralem, poenitentiam appellat. Haec conversio duas continet partes, alteram persuasionem de peccati a nobis commissi turpitudine; alteram, affectiones huic persuasioni consentaneas. Cognita scilicet sua interna vitiositate, maxime ea, quam sua culpa contraxit homo sensum doloris atque tristitiae experitur atque averfationis a peccato. Sequitur averfationem peccati consilium illud immutandi tanto firmiter, quanto quis de pravitate quam contraxit et aluit, magis dolet. In locum studii pravi succedit dein virtutis vitaeque purioris initium, atque votum et studium legibus divinis obediendi, aliquamdiu tenue quidem, ita, ut propter imbecillitatem initio subinde aut contraria peccandi consuetudine, aut tentationum vel improvise impetu vel vehementia vincatur, sed tamen integrum esse debet ac constans.

De bonis operibus duplex erat inter protestantes et catholicos controversia, altera de operum necessitate, altera de eorum merito.

De necessitate bonorum operum notum satis est, quanta cum vehementia eadem impugnaverit *Lutherus* et quantas lites haec quaestio: utrum bona opera ad salutem necessaria sint, inter ipsos protestantes excita-

excitaverit, inde maximam partem ortas, quod non satis definirent, notante *Doederleinio*, quid nomine salutis intelligatur. — Nimium *Lutheri* et sociorum fervorem ipsemet improbat, quem quidem justum fuisse ait in impugnandis operibus monachorum; sed addit *h)*, „cum *Pauli* enssem, quo similes errores jugulat in epist. ad *Rom.* et ad *Galal.* acrius stringeret adversus mercatores bonorum operum, vellenteque Christo honorem suum reddere et vindicare, ut sit in rebus humanis, et controversiis magna animorum concitatione gestis, sive rei novitate, sive contradicendi fervore abrepti *Lutherus* maxime sub initia belli sic locutus esse videtur, ut bonorum operum studia et decus elevare potius, quam commendare incautis formulis videretur. Quae res nec invidia caruit et crimine adversariorum, nec etiam abusu plebis maxime, quae bonorum operum vere talium difficultatem reformidaret, et cum apparatu operum monachicorum, christiana quoque abjiceret.”

De eorum necessitate dum agit, plures statuit salutis nostrae partes atque inquit, num opera bona respectu cujuslibet necessaria dici possint. — Primum felicitatis christianae caput ponitur in justificatione, ad quam licet nulla bonorum operum necessitas eo sensu demonstrari possit, ut per eadem tanquam merita justificemur; tamen inquit, conservandae justificationis nulla sine operibus spes et certitudo intelligitur, atque supra jam ostensum est, fidei adjunctam esse debere voluntatem recte agendi, quam primum facultas oblata fuerit. — Altera felicitatis pars est

h) L. II. P. II. §. 329. p. 568.

in conscientia Dei nobis placati et in animi tranquillitate, quam cum nemo per otium aut desidiam sed actionibus probis consequitur, quis dubitet, inquit, ea ad salutem necessaria dicere? Ultimum denique felicitatis caput est in spe futurae beatitudinis certa et durabili. Haec licet ob Christum nobis obveniat et sit munus gratuitum, tamen, inquit, negandum non est propter opera bona felicitati olim tribuendae magnam accessionem promitti atque juxta modum operum Deus praemia distribuet. Unde et ipse huic suffragatur sententiae, opera bona ad salutem esse necessaria.

De operum merito controversiae, inquit *Doederleinus*, inde maximam partem ortae sunt, quod non definirent theologi significationem vocabuli graeci *μισθου*, quod alii mercedem, vulgata vero meritum vertit, et quod teste *Doederleinio* a scriptoribus graecis tum de mercede usurpatur, quae debetur ob praestita officia, verum etiam de quovis praemio, quod post facta egregia tribuitur. Scriptorum quoque latinorum adfert testimonia, quod mereri saepe sumatur pro accipere, impetrare, consequi. Demum ait: „si vanam distinctionem operis ab irrogenito et regenito patrati, ortam ex *Augustini* disciplina, et obscuris de gratia hypothefibus, omittamus, posset forsitan formula admitti, bona opera mereri salutem ex congruo, h. e. propter aequitatem divinam et convenientiam; dein ex condigno *αξια* factis praemia, i. e. ad modum actionis ejusque praestantiam decerni ac tribui: dummodo et caveatur error et superbia hominis, qui juris opinione postulet salutem, ut mercenarii solent peractis operibus diurnis, et agnoscatur, deberi salutem inenarrabilem et aeternam

non

non propter operas tennes et temporarias, sed propter veritatem divinam, quae non possit non fide sese exsolvere et amplissimas promissiones operibus nostris propositas implere.”

§. III.

Systema Gruneri.

Ad doctrinam catholicam propius adhuc accedit *Grunerus* i). Sanio-rem sequitur partem in explicanda justificationis notione, ad solam peccatorum non imputationem eandem haud restringens. Justificationis modum ita describit k) „homo, qui mentem et consilia coepit in melius mutare, sive qui resipuit, atque ab erroribus et licentia peccandi ad cognitionem veritatis atque ad studium liberale obtemperandi legibus Dei et Christi se convertit, desinit peccator esse, atque incipit esse justus: haec certe ut peccata dominari haud patiatur, ipse potius sponte et toto animo justitiae studeat. Mutatio haec status moralis hominis, qua ex peccatore fit justus, vocatur *justificatio hominis*: ipse autem homo dicitur justificari. Justificatio igitur hominis pendet a conversione illius et poenitentia sive resipiscentia.”

— Interpretationem hanc vocabuli *justificare* confirmari inquit usu loquendi hebraeorum, quibus justus dicitur homo probus, bonus et sanctus, legum divinarum amans et studiosus. Hanc conversionem ac resipiscentiam a remissione peccatorum mente quidem

i) in *institutionibus theolog. dogmat. Hallae 1777.*

k) §. 256. p. 492.

dem distingui posse concedit *Grunerus*, idque negari non posse planum est; sed utrumque in justificatione ita conjunctum esse, ut nonnisi unum actum constituent, recte observat. „Mutatio, inquit, status moralis hominis in melius, quae est effectus meriti Jesu Christi, re ipsa una est, sed gradibus distinguitur. Procedit ab illuminatione intellectus per evangelium; inde oritur sanctificatio voluntatis: utraque indissolubili nexu junctam sibi habet, quae ab iis solo puncto rationis diversa est, poenitentiam, resipiscentiam, sive conversionem. Hinc justificatio incipit et remissio peccatorum, sequitur sanctificatio hominis justificati. Regeneratio absoluta est ubi homo desit esse peccator et coepit esse justus. Regeneratio igitur, creatio nova, renovatio, conversio, justificatio haecenus synonyma sunt.”

Rejicit et formam judicialem utpote in S. S. non fundatam, qua in explicando justificationis modo mire haecenus delectabantur protestantes, et ex qua mutilatam justificationis notionem, quae in sola peccatorum remissione consisteret, deducebant 1). „Forma, inquit, sive ratio formalis justificationis non potest esse non imputatio peccatorum, etsi sic decreverunt theologi nostri. Nam non imputatio peccatorum arctissime quidem et nexu indissolubili conjuncta cum justificatione est; sed sejunctim tamen a justificatione et tanquam ejus effectus considerari potest.” — De processu judiciali ita ait: „ejus generis processum scriptura sacra ignorat: neque Deus potest peccatorem mortis ac damnationis aeternae

reum

1) §. 259. p. 496.

reum, ante ab accusatione et obligatione ad poenam absolvere, quam ex peccatore, id est, servo peccati justus, sive legum Dei et Christi ex animo studiosus factus est." — Excusat dein theologos statuentes quod justificatio in sola non imputatione peccatorum consistat, atque ab illis, licet ita restringant justificationem, ad obtinendam tamen in iudicio Dei absolutionem fidem in Christum in regeneratione homini convertendo et justificando donatam requiri testatur atque addit „sed, qui fidem habet Christi, peccator non est."

Fidem in Christum ad justificationem necessariam ita definit *m*): „fidem Christi interpretamur statum moralem hominis, qui de iis, quae evangelium de persona et merito Jesu Christi tradit, ad veritatem plane et sic persuasus est, ut persuasio illa fiduciam Christi plenam progignat atque perpetuo alat." Haec fiducia in Christo collocata, fidem toti evangelio praestitam supponit, atque ex firmissimo assensu toti revelationi praestito oriatur necesse est. Cum hac fiducia juxta *Grunevum* conjunctum esse debet studium placendi Deo ac leges divinas adimplendi, unde patet, quod non fidem otiosam et mortuam, sed vivam et operibus efficacem requirat. Solum operum meritum negat, quod pariter catholici strictiore saltem sensu non admittunt. — Justitiam hominis justificati bonis operibus crescere atque augeri docet, unde sano sensu inter justificationem primam et secundam distinguere posse asserit.

Vanam appellat quaestionem num opera bona ad salutem consequendam necessaria sint; *Lutherum* et
qui

m) §. 252. p. 488.

qui eum secuti sunt, quominus omnem confusionem in doctrina de justificatione evitarent, impeditos fuisse ait male intellectis *Pauli* effatis; partim quod non discreverint opera bona quae exigit S. S., ab operibus pontificiorum.

§. IV.

Systema Toellneri.

Consonat *Toellnerus* *Grænero* in exponenda justificationis doctrina *n*): exponit in disquisitione laudata rationes, ob quas Deus fidem in Christum exigit atque a sententiis antiquorum libero passu recedit. Mutato justificationis conceptu, quo non solum poenarum remissionem includit, sed et sanctificationem complectitur, diversam ab antiquorum protestantium placitis de fidei necessitate doctrinam proponit. — *Lutherus* et antiquiores diversas assignarunt rationes ob quas Deus fidem in Christum ad justificationem requirat; hanc praecipue, quod Deus pro dominio suo justificationis condiciones statuere potuerit, quascunque voluit, quibus non praestitis justificatio nobis obtingere nequit; hanc conditionem statuit fidem in Christum, unde hac ratione fides ad justificationem necessaria est. Recentiores in ipsa imputationis natura fundamentum invenire credebant, cur Deus fidem in Christum exigit, illud scilicet, quod ad imputationem facti alieni ex parte illius, cui imputetur, requiratur consensus; consensum hunc in imputa-

n) D. J. G. Töllners kurze vermischte Aufsätze. 2ten Bandes 2te Sammlung 1770. Wahre Gründe, warum Gott den Glauben in Jesum Christum wil.

imputationem meritorum Christi praestari a nobis ajunt per fidem, atque sic ex natura rei fidei necessitatem se explicasse arbitrabantur. — Stabilita fidei notione, in qua approbat quidem illud ex parte protestantium, quod fidem praecipue in redemptionem ac satisfactionem Christi exigunt; illud vero improbat, si ad solam hanc evangelii partem fidem adnectant. Rejicit protestantium justificationis concipiendae modum desumptum a judiciis humanis o) atque rationem ex imputatione derivatam a recentioribus passim assignatam nihil valere ad fidei necessitatem probandam ita ostendit: ideo enim, inquit, fidem necessariam admittunt protestantes, quod in factum alienum alteri imputandum requiratur consensus; sed qualis ille? num *expressus*, an *interpretativus et tacitus*? — *non expressus*; ipsi enim theologi ad imputationem peccati Adamitici sufficere docent consensum tacitum; contrarium enim, illud scilicet, expressum fuisse posterorum consensum defendi nequit; ergo et talis consensus ad imputationem meritorum Christi sufficere dicendum est. — Accedit et illud, ideo exigunt leges consensum, ne imputatione facti alieni alteri inferatur. Ast consensus in factum alteri proficuum praesumi semper potest. Ex hoc itaque fundamento fidei necessitas minime sequitur.

Alias *Toellnerus* assignat fidei necessitatem asserendi rationes in S. S. fundatas, in quibus inquirendis parum sollicitos fuisse theologos protestantes inquit;
hoc

o) Es gereicht schon der ganzen Vorstellung zu keiner Empfehlung, daß solche vom Verfahren in menschlichen Gerichten hergenommen, und also die göttliche Begründungsordnung nach menschlichen Rechten gebildet wird.

hoc dixisse contenti, quod Deus fidem tanquam justificationis conditionem requirat. Has rationes adeo clare in S. S. proponi ait, ut, nisi metu quodam conservandi systematis impediti fuissent, eadem ipsos latere haud potuissent. — Finis a Deo praestitutus in omni redemptionis oeconomia, inquit *Toellnerus*, non is solum erat, ut praestita satisfactione Christi remitteret nobis peccatorum poenas, sed simul hominis sanctificationem intendit propositis pluribus efficacibus virtutis motivis in redemptionis oeconomia contentis p). Supposito hoc, quod negari nequit et quod probat pluribus S. S. effatis, ultro consequitur nec fidem a Deo alia de causa exigi, quam quod fides, qua motiva bene agendi cognoscimus, ad sanctificandos homines praecipua virtute polleret. Confirmat id itidem S. S. auctoritate, quae, etiam si tam clare hunc fidei finem haud indicaret, ex ipsa tamen redemptionis oeconomia sponte sequeretur fidem a Deo exigi ob suam sanctificandi homines virtutem q).

Ex

p) S. 223. Ich erkenne aus der h. Schrift aufs deutlichste, daß Gott den Glauben (ich betrachte den Glauben in engster Bedeutung in Beziehung auf Christi Mitteramt) aus keinem andern Grunde wil, als weil ohne denselben die vielen Bewegungsgründe zur Heiligung verloren gehen, welche das Erlösungswerk in sich faßt: daß Gott den Glauben aus keinem andern Grunde wil, als weil erst vermittelst desselben das Erlösungswerk zugleich ein Heiligungswerk, oder das in Christo gestiftete Begnadigungsmittel zugleich ein Heiligungsmittel wird.

q) Wie konnte man es denn nun für nöthig finden, Absichten davon zu erdichten, von welchen in der Schrift nirgends

Ex hoc sequentia deducit consecraria 1) ergo non ex mero dominio fidem statuit justificationis conditionem, sed sapientiae suae conformius ita redemptionis oeconomiam instituit, ut simul inde homines motiva desumerent sancte vivendi. 2) Ergo fides non primarium est in justificationis negotio, sed tantum dispositio quaedam, eamque solum exigit propter obedientiam r). 3) Peccari ab iis, qui fidem solum

nirgends eine Spur anzutreffen ist? man zeige mir nur auch eine einzige ähnliche Stelle darüber, daß Gott den Glauben wil, weil derselbe zur Einwilligung in die vertretenden Leiden Jesu Christi nöthig ist. Wie konnte man die deutlichste Erklärung der h. Schrift über den Grund und Endzweck, zu welchem er denselben wil, übersehen, und dagegen auf Ruthmaßungen fallen, welche so wenig genugthuendes enthalten? Gott bereitet die Menschen mit dem Glauben an Jesum Christum zum Wandel in guten Werken: dazu erschafft er sie in Christo Jesu. Es ist entschieden, daß er den Glauben an Jesum Christum wegen seiner heiligenden Kraft in den Menschen wil.

r) S. 243. Aus der angestellten Untersuchung ergiebt sich, daß Gott den Glauben blos um des Gehorsams willen wil: und daher schliesse ich mit Recht, daß er nicht das Hauptwerk in der rechtmässigen Beschaffenheit des Christen, sondern nur von einer vorläufigen Nothwendigkeit und Nützlichkeit zu derselben ist. Ich will mich erklären. Das charakteristische vom Gehorsame des Christen besteht darin, daß er vornemlich um Christi willen gehorsam ist, daß sein Gehorsam eine Folge von aus dem Erlösungswerke und lebendiger Erkenntnis desselben erwachsener Furcht, Liebe und Vertrauen gegen Gott ist; so fern sich nun der Glaube als der Grund, und

des

lum in Christum depraedicant ad excitandam in hominibus fiduciam, quin ad promovendam sanctificationem per fidem attendant, licet fiducia non excludenda sit a fide, dummodo non tanquam fidei primum spectetur. 4) Errare eos theologos, qui minus orthodoxum credunt; si vis fidei justificans a vi ejusdem sanctificante repetatur; haec tam parum systemati protestantium repugnare ostendit *Toellnerus*, ut potius ex communi theologorum fidei justificantis definitione idem dicendum sit s). Exigunt enim
non

der Gehorsam als eine Folge verhält; so fern ist es kein Irrtum, wenn man den Glauben als das wichtigste im Christentum betrachtet. Es ist selbst zu entschuldigen, wenn man dasselbe ganz in Glauben setzt: nachdem doch der Gehorsam von demselben nicht zu trennen ist. Aber wenn man darüber auf den Abweg geräth, den Glauben als die eigentliche Sache zu betrachten, die Gott in dem Menschen wil; so geräth man wirklich auf einen Abweg. Gott wil den Glauben blos wegen seiner heiligenden Kraft.

s) S. 247. Von dem geführten Beweise gewiß kann mich nichts abhalten wider gewisse theologische Subtilitäten zu zeigen, nach welchem man es nicht für orthodox halten dürfte, daß die rechtfertigende Kraft des Glaubens eine Folge von der heiligenden Kraft desselben ist. Mit Recht setzen unsere Gottesgelehrten dem papistischen Irrtum von der Rechtfertigung aus den Werken auch dieses entgegen, daß der Glaube in der Rechtfertigung gar nicht als ein gutes Werk in Betrachtung komme. Aber wenn sie hinzufügten, daß ihm diese Wohlthat auch gar nicht in Absicht auf die mit ihm zusammenhängende Fertigkeit guter Werke von Gott verheissen sei, daß er bei derselben auch nicht als eine Quelle guter Werke in Betrachtung

non fidem solitariam et mortuam, sed vivam, non alio ex fundamento, quam quod sola fides viva sanctificet. Unde non est quod obmoveant protestantes contra sententiam superiorem, quae ex virtute fidei sanctificante justificationem repetit 7). Demum multum peccari ab iis dicit, qui in convertendis hominibus in id solum omne intendunt studium, ut excitent in iis fiduciam in Christum, totam conversionem jam absolutam credentes, si id effecerint. Hanc fiduciam, quam et catholici rejiciunt, ipsemet improbat

trachtung komme, so verloren sie die Wahrheit aus den Augen.

7) S. 248. Wer noch einer geheimen Besorgniß nicht widerstehen kann, daß damit papistische oder socinianische Irrlehren über die Rechtfertigung begünstigt werden dürften, der erwäge noch dieses. Unsere Gottesgelehrten sind darüber einig, daß allein der Glaube (fides sola) aber nicht der Glaube der allein ist (fides solitaria) diese Verheißung habe. Nun begehre ich von ihnen erklärt zu sehen, warum allein der lebendige Glaube dieselbe hat? entweder sie erklären darüber nichts; oder die Antwort ist: weil dieser Glaube allein heiligt. Und so begegnen wir uns bei einerlei Ziele, und wir können wegen der Folgen unbekümmert, einander dabei begegnen. Damit wird in dem Grunde der Rechtfertigung so wenig von Seiten Gottes, als von Seiten des Menschen das geringste verändert. Die Wohlthat Gottes und das Verdienst Christi bleibt immer der Erwerbungsgrund derselben. Es ist völlig einerlei, ob wir lehren, daß Gott aus bloßer Gnade um Christi willen einem busfertigen die Sünden vergiebt, oder daß er diese Wohlthat aus denselben Gründen einem durch den Glauben geheiligten Menschen erzeugt.

probat *Toellnerus*, eam scilicet, quae sine operibus ita merito Christi acquiescit, ut plane otiosa sit, haecque sola fiducia statuendo haud parum peccasse protestantes antiquiores, nemo recentiorum dissitebitur.

Addamus et ea, quae docet *J. W. Schmid* prof. *Jenens.* de difficilioribus his quaestionibus: an sola fides justificet, et quid opera valeant, ad vitam aeternam consequendam. Initio animadvertit diversas inter protestantes theologos justificationis foveri notiones, ita, ut alii eam magis extendant, alii magis restringant. Ipsemet huic sententiae favet, quod in remissione peccatorum homini concessa tantum consistat, sed, inquit, si quis malit felicitatem, qua in hac vita fruimur ex justificatione ad ipsam justificationis notionem trahere, contra eum non valde pugnabo, quod certissime ei juncta est, nec idonea disceptandi causa nobis praebetur.

Haec propositio: sola fides justificat hoc quidem sensu defendi potest, ait *Schmid*, ut excludatur operum meritum, aut dum opera fidei opponuntur; „sed tamen, inquit ulterius, alio quovis respectu illud contendere et virtutem bonasque actiones omnimodo a causis justificationis excludere, nec naturae rei, nec scripturae effatis consonum videtur. Rationem enim non perspicio cur dici non possit, *non sola fides, sed etiam virtus et bona opera sunt conditio remissionis peccatorum consequendae* — — — et si haec dicere licet, non video, cur non aliis verbis etiam dici possit: tam fide in Christum, quam virtute christiana bonisque operibus homo justificatur.” — Hanc sententiam communem theologorum
appel-

appellat, inter quos testes excitat *Seilevum*, *Doe-derleinium* atque *Lessium*. — Ordini salutis in sacris litteris nobis proposito prorsus contrarium esse ostendit, si Deus ad fidem tantum et non ad virtutem nostram respiciat, cum et saepissime virtutem tanquam necessariam justificationis conditionem scriptura proponat, atque sine ea unquam peccata remitti neget. Probat id et *Pauli* et *Jacobi* effatis, ubi adducto exemplo *Abrahami* ostenditur non ex sola fide, sed et operibus justificari hominem. Repugnaret id, inquit *Schmid*, et fini redemptionis Christi, qui non solum is erat, ut fiduciam in eo poneremus, sed ut virtutem promoveret atque ad meliorem frugem reduceret homines. Esset autem non levis consiliorum et actionum Dei inter se repugnantia, si virtutem, quam omnibus modis semper promovit, ita a justificatione excluderet, ut et sine ea peccatorum remissio obtineri posset. — Solvit dein ipsemet argumenta, tum quae ex scriptura antiquiores opponebant, tum alias rationes, quibus evincere studebant sola fide ad justificationem opus esse.

Virtutem bonasque actiones ad vitam aeternam consequendam ita necessarias esse ait, ut sine iis omnis salutis aeternae spes, quam quis concepit, falsa et inanis sit. Ostendit id tum pluribus S. S. locis, tum praecipue ex eo, quod in extremo iudicio secundum opera nostra nos Deus iudicaturus sit, ac pro eorum diversitate ac qualitate aut praemia aut supplicia aeterna decreturus. Hanc sententiam ait porro, et in scriptura fundari, et a theologis receptam esse, qui beatitudinem aeternam praemium atque mercedem vocant, non stricte quidem debitam, sed ex gratia nobis concessam. Unde, inquit, conclu-
dimus,

dimus, virtutem etiam *causam* et *organon* salutis aeternae nuncupandam esse — atque ob ea non solum felicitatis gradus nos mereri, sed et ipsam vitam aeternam defendit.

Ex iis, quas modo attuli, doctrinis protestantium, clarum est, lites omnes, quae olim inter catholicos et protestantes vigeant, sopitas esse; aut si quod inter utramque partem discrimen inter sit, illud ad logomachiam reduci posse. Apparet et illud, toto caelo distare recentiores a systemate *Lutheri*. — Non ad solam poenarum remissionem justificationem amplius restringunt, aut sequi adhuc huic duriori inhaereant sententiae, non re tamen ipsa, sed verbis solum a nobis discrepant. — Non fidem solum, non mortuam ad justificationem sufficere docent, ipsi potius fatentur, ut ex *Schmidio* notavi, salva veritate asseri posse, quod non sola fide sed et operibus justificemur. — Opera bona, quibus antiquiores tam infensos sese ostenderant, necessaria esse unamini consensu docent moderni, nec abhorrent eorum merito ad vitam aeternam. — Argumenta illa, quibus olim catholicorum doctrinam impugnabant antiquiores, moderni in ipsas *Lutheri* sententias convertunt; rigidiora antiquorum placita excusant, aut si fieri possit, ita explicant, ut in illis nihil appareat, quod merito damnent catholici.

Exposita catholicorum doctrina ulterius patebit, quam vanae et iniquae fuerint protestantium quaerelae quod Christum excludant catholici substitutis operibus non raro inutilibus; et quam immerito gloriantur protestantes doctrinam de justificatione in sua ecclesia demum tanta cum perspicuitate propositam fuisse. Potius recte animadvertit *Bossuet*, quidquid

boni

boni in hac materia docuerunt Lutherani, melius, clarius ac simplicius docuit ecclesia catholica removendo omnes doctrinas adulterinas; et recte demum observat *Molanus* post sequi saecularem disceptationem tandem deprehendisse utriusque partis oculatiores *Andabatarum* more hactenus pugnatum esse, nec quidquam, quod ipsam rem attinet, superesse discriminis, sed circa modum loquendi omnia recidere et varia terminorum acceptatione contentionis ferram reciprocari. — Quod ut magis perspicuum reddatur breviter exponenda est doctrina catholica, ut collato utroque systemate appareat, non differre amplius utriusque sententiae patronos.

SECTIO IV.

COMPARATIO DOCTRINAE CATHOLICAE CUM SYSTEMATE PROTESTANTIUM.

Convenit inter catholicos et protestantes vocem *justificare* in S. S. accipi modo forensi, tumque idem significare, quod justum ac innocentem declarare. Convenit 2) vocem hanc accipi pro justificatione interna. Hoc supposito, quam justificationis notionem statuunt catholici, determinandum est.

Justificatio, inquit Conc. Trident. a) non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum; unde homo ex injusto fit justus et ex inimico amicus, ut sit haeres secundum spem vitae

a) Sess. VI. cap. VII.